

*Klymenko N.F., Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

INTERLANGUAGE COMMUNICATION AND PROCESSES OF SEMANTIC INTERFERENCE IN THE EPOCH OF GLOBALIZATION

Semantic interference has long crossed the line of bilingualism and is viewed in the context of communication between many languages, enabled due to the Internet. It is particularly distinctive in terminological systems with similar tendencies in their development, their systematics. In lexicons, semantic fields with related meanings (semiochores) are being formed, so are term clusters, new stratification of word stock is being held by means of new families of words, composite formations, term families. The research is conducted on the material of modern biological terminology.

Keywords: *semantic interference, family of words, composite formation, term family, semiochore, donor language, xenization of lexicons.*

УДК 81'373.21

Кліментова О.В., старший лаборант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРИФЕРІЙНА ЗОНА ХОРОНІМІВ-КОНЦЕПТІВ УКРАЇНА, ФРАНЦІЯ ТА АНГЛІЯ: КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

У статті проаналізовано основні реакції студентів кафедр сучасної української мови, французької філології та англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на хороніми-концепти Україна, Франція та Англія. Аналіз проводився на основі найчастотніших реакцій, у результаті чого були виділені як загальні, так і конотативні асоціації.

Ключові слова: *хоронім, концепт, реакція, асоціація, асоціативний експеримент, конотація, Україна, Франція, Англія.*

Вивчення як концептів, так і топонімів-концептів зокрема, у вітчизняному, російському й зарубіжному мовознавстві розпочалося відносно недавно. Початком досліджень у сфері концептології вважаються 30-ті роки ХХ століття. За цей час одним із основних, і досі невіршених завдань, є трактування поняття «концепт». Складність полягає у тому, що зазначений термін не належить до суто лінгвістичної науки й належить до термінологічної системи багатьох дисциплін, зокрема таких як соціо- та психолінгвістика.

Основні дослідження у сфері ономастики та концептології були здійснені І.М. Железняк, І.О. Голубовською, В.Г. Склярєнком, Т.В. Радзієвською, В.В. Лучиком, Н.В. Ніколаєвою, З.Д. Поповою, І.А. Стерніним, Л. Делекерком, М.-Н. Гарі-Прієром, В. Еванс та ін.

Новизна дослідження полягає у вивченні топонімів-концептів **Україна, Франція та Англія** через призму асоціативного експерименту, виділивши в асоціативних полях загальні та конотативні реакції.

Метою статті є аналіз того, які саме реакції на хороніми-концепти **Україна, Франція та Англія** можуть бути конотативними й у яких ситуаціях. У дослідженні основним методом аналізу топонімів-концептів **Україна, Франція та Англія** був метод асоціативного (психолінгвістичного) експерименту.

Матеріалом дослідження статті є конотативні значення хоронімів-концептів **Україна, Франція та Англія** серед наведених у результаті проведеного психолінгвістичного експерименту асоціацій. Цей експеримент як метод дослідження топонімів-концептів є основою ближньої периферії польової структури концептів.

До ближньої периферії як однієї із зон польової структури топонімів-концептів В.А. Николаєва пропонує зараховувати асоціативи, подані у словникових статтях асоціативних словників, а також «реакції на слова-стимули, отримані в результаті проведеного психолінгвістичного експерименту» [Николаєва, с. 6]. Зважаючи на такий підхід, основним матеріалом для аналізу стають саме результати асоціативного експерименту.

Утворені внаслідок психолінгвістичного експерименту ряди є основою для дослідження конотативного аспекту топонімів-концептів. Відповідно до цього вітчизняний дослідник Р.І. Стефурак стверджує, що проблема системної конотативності торкається, з одного боку, форм і законів універсуму, а з іншого – форм і законів їх сприймання людиною. На засадах когнітивної ономастики сьогодні доведена ефективність апелювання до людської свідомості, що видно на основі проведеного психолінгвістичного (асоціативного) експерименту, в якій поєднуються мовні та позамовні чинники, наприклад, умови життя людини, професія, стать, освіта, вік, культурний рівень носія мови [Стефурак, с. 5].

На думку французьких дослідників, зокрема М.-Н. Гарі-Прієра, «відсутність конотації» автоматично сприймається як «відсутність значення» [Gary-Prieur, с. 17]. Загалом же французькі мовознавці називають конотацію елементом значення, який виникає між певним виразом та контекстом його вживання [Gary-Prieur, с. 52]. Інший французький дослідник С. Кербрат-Оречіоні стверджує, що *конотація* слугує для того, щоб розв'язати більш складну проблему зміни значення слова [Kerbrat-Orecchioni, с. 21].

Французькі мовознавці виділяють три моделі розуміння власних назв, а саме: 1) деномінаційне розуміння, яке базується виключно на змісті власної назви; 2) ідентифікуюче розуміння, основою якого є власне значення власної назви, а також розуміння того, як він співвідноситься з референтом; 3) предикативне розуміння, тобто таке, що пов'язане зі значенням і змістом власної назви [Gary-Prieur, с. 58 – 60]. Відштовхуючись від цього, отримані в результаті асоціативного експерименту асоціації відповідають ідентифікуючим та предикативним розумінням конотації.

Асоціативний експеримент було проведено зі студентами кафедр сучасної української мови, французької філології та англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У багатьох

асоціативних рядах до хороніма-концепта **Україна** наявні такі асоціації (всього їх 2287) як: **Батьківщина** (53), **АТО** (10), **Майдан** (49), **війна** (28). Також наводять асоціації, що відображають реальність нашої країни і, навіть, ставлення до сусідньої держави: **Росія** (2), **Донбас** (5), **кров** (1), **кордон** (1), **ПТН-ПНХ** (3). Такі асоціації є конотативними, оскільки почали входити до асоціативних полів лише після певних історичних подій як додаткові значення топоніма-концепта **Україна**. Загалом стосовно хороніма **Україна** переважають реакції, пов'язані з сьогоденням країни (**війна** (28), **Майдан** (49), **незалежність** (37), **революція** (24)), її культурою (**Шевченко** (27), **вишиванка** (58), **Батьківщина** (53), **рушник** (15), **козак** (28), **вінок** (14), **жовто-синій прапор** (8), **борщ** (32)).

За нашими спостереженнями конотативними можуть бути не лише такі реакції, як **війна** (28), **АТО** (10), **революція** (24) та інші, а й звичні для українців асоціації. Такий їх аспект проявляється у тому, що вони є характерними для одних асоціативних рядів і повністю відсутні у інших. Прикладом цього є така реакція як **Шевченко** (15 та 13 відповідно), яка присутня в асоціативному полі студентів кафедр французької та англійської філології й розташована на початку й усередині списку відповідно, проте відсутня в асоціативному полі студентів кафедри сучасної української мови. Такий розподіл асоціацій, особливо останньої, дивний, оскільки для українців і, відповідно, тих, для кого українська мова є основною спеціальністю, Т. Шевченко є ключовою постаттю культури українського народу. А от реакція **Київ** (14, 11 та 13 відповідно) як столиця України присутня в асоціативних полях, наведених студентами усіх трьох кафедр.

У наведеному переліку найчастотніших асоціацій до головного топоніма країни поруч стоять такі топоніми, як **Київ і Майдан**, а також апелюючи **війна і патріотизм**. Останні є конотативними, оскільки актуалізувалися лише в останні роки й символізують волю та боротьбу за самоідентифікацію, право голосу, незалежність в усіх значеннях цього слова. У зв'язку з цим варто зауважити, що хоча **Майдан**, на перший погляд, є лише урбанонімом, проте він часто уживається у значенні «окремої демократичної республіки». Про це свідчать не лише результати асоціативного експерименту, а й аналіз текстів художньої літератури, присвячених **Україні**. При чому в останніх така особливість цього урбаноніма простежується найяскравіше (**Україна** скутила за тобою. **Майдан** – це простір, де вона себе зустріла [Костенко, 399]. **Він** тепер, як велике серце Києва – гуготить, пульсує, б'ється у ритмі барабанів Революції [Костенко, с. 392]). У наведеному прикладі урбанонім **Майдан** замінено особовим займенником.

Таким чином, мовна картина світу **України** формується головним чином на патріотичному піднесенні нашої країни, яке формується як через загальні, так і конотативні значення. Щодо мовної картини світу **Франції**, то вона базується переважно на згадці про історичне минуле країни. Мовна картина світу **Англії** створюється на базі як історії країни, так і стереотипних уявлень про цю країну. Психолінгвістичний аналіз хоронімів-концептів на основі формування асоціативних рядів дає можливість проаналізувати й порівняти картини світу **України, Франції та Англії** через призму світосприйняття студентів. Для прикладу, хоронім-концепт **Україна** у свідомості представників різних кафедр має різне асоціативне наповнення

Якщо реакція **Майдан, вишиванка, Батьківщина, борщ, Київ, незалежність** наведені як студентами-україністами, так і студентами-франкофонами та студентами-англійцями, то такі реакції, як **Шевченко, воля, родина, присутні** лише в асоціативних рядах студентів кафедр французької та англійської філології. Інший асоціативний ряд, до якого входять такі реакції, як **сало, козак, Львів, утворений представниками кафедр сучасної української мови й французької філології**. При цьому в асоціативних рядах виділяються асоціації, наведені студентами лише кафедри сучасної української мови, а саме **Дніпро, пшениця, свобода**. Такі асоціації є одиничними, а тому можуть уважатися конотативними.

Спільними реакціями для студентів кафедр французької та англійської філології є **воля й родина**. Індивідуальний асоціативний ряд студентів-україністів складається із згаданих асоціацій **Дніпро, пшениця, свобода** й за кількістю наближається до індивідуального ряду асоціацій студентів, що вивчають французьку мову. Так само, як і в ряді студентів-україністів, у студентів-франкофонів можна виділити індивідуально їхні асоціації, до яких належать: **боротьба, вареники, єдність, жовто-синій прапор, пісня, Карпати, вінок, Крим** і які також можна віднести до конотативних.

Ряд індивідуальних асоціацій у студентів-англійців, порівняно з «французами», дещо вужчий і включає в себе такі індивідуальні реакції на топонім **Україна, як прапор та революція**. У асоціативних полях наявні як індивідуальні, так і спільні реакції. Спільними для студентів трьох кафедр є асоціації, пов'язані з недавніми подіями в Україні (**вишиванка, патріотизм, Київ, Майдан, Батьківщина**), а також ті, що відображають особливості культури нашої країни (**вишиванка, борщ**). Такі асоціації також можуть уважатися конотативними, оскільки присутні виключно в асоціативних рядах хороніма-концепта **Україна** й не можуть бути використані по відношенню до інших країн.

Щодо асоціацій **війна і Крим**, які присутні в «асоціативних полях» студентів кафедр сучасної української мови та французької філології, то їх, зважаючи на події останніх років в Україні, можна вважати синонімічними. Хоча, з іншого боку, якщо у свідомості мовців поняття **війна** асоціюється з вогнепальною зброєю, військовою технікою і знищенням, то поняття **Крим** у такому випадку більше розкриває суть терміна «холодна війна». Якщо ж проаналізувати ці поняття з позиції соціології та історії, то побачимо базу спільного. По-перше, і у звичайній **війні**, і в **Криму** страждають люди, і там, і там мало робиться для їх порятунку. І в розумінні поняття **війна**, і в сприйнятті Криму прямо чи опосередковано відображаються людські страждання. І в обох випадках це насамперед страждання моральні.

Для асоціативних рядів хороніма-концепта **Франція** основними реакціями студентів кафедри французької філології є асоціації, пов'язані з «класичним» уявленням про країну (**Париж (17), мода (16), сир (14), вино (18), круасани (15), Лувр (11)**). Асоціативне поле студентів кафедри англійської філології теж базується на такому же типі асоціацій, що й у студентів кафедри французької філології, але є дещо ширшим (**Ейфелева вежа (32), круасан (8), кафе (5), Лувр (13), вишуканість (5), кохання (7), Прованс (7), сир (5), романтика (12), парфуми (11), вино (9)**).

Асоціативний ряд у студентів кафедри Сучасної української мови акумулює в собі вищенаведені асоціації (мода (20), Єлисейські поля (10), круасани (12), Париж (38), вино (16), Прованс (10), романтика (13), парфуми (15), Лувр (11)).

Деякі асоціації до хороніма-концепта **Франція** базуються на відомих антропонімах цієї країни (**Жоко Шанель, Франсув Оланд, Джо Дассен**), власних відчуттях і сприйнятті країни. Для цього хороніма такі антропонімні асоціації також є конотативними, оскільки розширюють/поглиблюють знання про країну. Окрім цього, такий характер реакцій є одиничним і не повторюється для жодного іншого хороніма-концепта. Такі асоціації спостерігаються також у асоціативних рядах до хоронімів-концептів **Україна та Англія**. Проте вони є вужчими, аніж вищенаведені. Утворюючи асоціативні ряди до хоронімів-концептів **Україна, Франція та Англія**, студенти кафедри французької філології, окрім традиційних асоціацій, увели також і відомих особистостей для кожної з трьох країн (**Едіт Піаф, Шерлок Холмс, Шекспір, Шевченко та Гаррі Поттер**).

У наведених асоціативних рядах до хороніма-концепта **Франція** значну кількість становлять спільні для реципієнтів трьох кафедр асоціації. До таких належать: **Ейфелева вежа, Прованс, мода, круасани, Лувр, романтика**. Окрім цього, можна виокремити асоціації, притаманні представникам лише двох кафедр. Наприклад, спільними для студентів кафедр сучасної української мови й французької філології є такі асоціації, як **сир та Прованс**. А от для студентів, що вивчають французьку та англійську мови, спільною є лише одна асоціація – **жаби**. Для студентів, що вивчають українську та англійську мови об'єднуючою є асоціація **парфуми**.

Окрім спільних, можна виділити також індивідуальні асоціації. Для представників кафедри сучасної української мови характерними для хороніма-концепта **Франція** є такі асоціації, як **Єлисейські поля, кохання та шампанське**, які відсутні в асоціативних рядах студентів кафедри французької філології. Натомість, у асоціативних полях представників цієї кафедри наявні асоціації, що відсутні у рядах представників кафедри сучасної української мови, а саме **Едіт Піаф, берет, революція, свобода**. При цьому дві останні асоціації перетинаються з індивідуальними асоціаціями до хороніма-концепта **Україна** в представників кафедри сучасної української філології. Цікавим є те, що у студентів англійської філології узагалі відсутні індивідуальні асоціації до хороніма-концепта **Франція**.

Для цього топоніма-концепта найістотнішими є асоціації, пов'язані з визначними місцями (**Париж, Лувр, Ейфелева вежа**), історичним минулим країни (**революція**), зі світом моди (**мода, парфуми, берет**) та кухні (**сири, круасани**), а також з романтичним образом країни (**романтика**).

Для хороніма-концепта **Англія** відмінним від проаналізованих асоціативних рядів хоронімів **Україна та Франція** є те, що індивідуальні асоціації переважають над спільними (**Біг Бен, королева, дощ, чай та ін.**). Спільні асоціації можна виділити як для представників усіх трьох кафедр (**Біг Бен, королева, дощ, Лондон, футбол**), так і для представників двох кафедр. Наприклад, асоціація **чай** присутня в асоціативних рядах студентів кафедри сучасної української мови та французької філології, асоціація **Темза** – кафедр англійської філології та сучасної української мови,

а реакція **Шерлок Холмс** входить до асоціативних полів лише студентів кафедр французької та англійської філології.

Щодо згаданих вище індивідуальних асоціацій, вони наявні в асоціативних рядах студентів кафедр сучасної української мови та англійської філології. До індивідуальних асоціацій студентів кафедри сучасної української мови належать **стриманість, Гаррі Поттер, монархія, англійська мова, пунктуальність**. А в асоціативному полі студентів кафедри англійської філології присутні такі індивідуальні реакції, як **музика, Оксфорд, скали, BigBen, університет, Кембридж, двоповерхові автобуси**.

Серед найчастотніших асоціацій до хороніма-концепта **Англія** можна віднести такі: **Лондон, Біг Бен, дощ, чай та деякі інші**. Такий ряд, як і у випадку з хоронімом-концептом **Франція**, є децю стереотипним.

Асоціативне поле хороніма-концепта **Англія** у студентів кафедри англійської філології характеризується глибшими знаннями про цю країну порівняно зі студентами інших кафедр. До асоціативного ряду аналізованого концепта входять як імена відомих особистостей (**Шерлок Холмс, Шекспір**), назви навчальних закладів (**Оксфорд, Кембридж**), традиційні асоціації (**туман, Лондон, чай, двоповерхові автобуси**), так і асоціації, що відображають державний устрій Англії (**монархія, королева**).

Зіставляючи асоціативні ряди для хоронімів-концептів **Україна, Франція та Англія**, утворені студентами кафедри сучасної української мови, відзначаємо, що асоціативне поле для нашої Батьківщини поєднує в собі асоціації культури та історії. Щодо асоціативних рядів хоронімів **Франція та Англія**, то вони є результатом хорошого знання як літератури, так і культури та історії цих країн.

Спільною рисою для всіх трьох країн є наявність в їхньому асоціативному полі назв столиць (**Київ, Париж, Лондон**). Інші асоціації носять здебільшого відмінний характер.

На основі асоціативного експерименту можна зробити висновок, що асоціативні ряди хоронімів-концептів **Україна та Англія** мають трохи більше спільних рис, ніж ряди **України й Франції** або **Франції та Англії**. Подібність цих асоціативних полів полягає у наявності в них, крім назв столиць країн **Англія, Франція та Україна**, імен відомих особистостей, що здебільшого стосується саме **Англії та України**, пам'яток культури, що простежується в асоціативних рядах топонімів **Англії та Франції**.

З проаналізованого матеріалу видно, що конотативне значення топоніми-концепти отримують не лише у художніх текстах, а й у ході проведення психолінгвістичного (асоціативного) експерименту. Його результати вказують на те, що конотативними здебільшого є індивідуальні асоціації, а також такі, які не є характерними для всіх аналізованих країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Николаева В.А.* Концепт «Петербург» в поэтическом идиолекте О. Мандельштама и А. Кушнера [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Николаева Вера Анатольевна ; Луган. нац. пед. ун-т им. Т. Шевченко. – Луганск, 2007. – 20 л. 2. *Стефурак Р.І.* Асоціативно-образний потенціал внутрішньої форми слова у поетичному тексті (на матеріалі української поезії 60 – 90 років ХХ століття) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Стефурак

Роксолана Іванівна ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 24 с. 3. *Gary-Prieur M.-N.* Grammaire du nom propre. – P.: Presses Universitaires de France, 1994. – 253 p. 4. *Kerbrat-Orecchioni C.* La connotation. – Pul.: Université de Lyon, 1997.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Костенко Л.В.* Записки українського самашедшого / Л.В. Костенко – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.

*Климентова О.В. старший лаборант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

ПЕРИФЕРИЙНА ЗОНА ХОРОНИМОВ-КОНЦЕПТОВ УКРАЇНА, ФРАНЦІЯ І АНГЛІЯ: КОННОТАТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТА)

В статті проаналізовані основні реакції студентів кафедр сучасного українського мови, французької філології та англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на хороніми-концепти Україна, Франція та Англія. Аналіз проводився на основі найбільш частих реакцій, в результаті чого були виділені як загальні, так і коннотативні асоціації.

Ключові слова: хоронім, концепт, реакція, асоціація, асоціативний експеримент, коннотація, Україна, Франція, Англія.

*Klimentova O.V., Senior Laboratory Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE PERIPHERAL ZONE OF CHORONYMS-CONCEPTS UKRAINE, FRANCE AND ENGLAND: THE CONNOTATIVE ASPECT (THE MATERIAL ASSOCIATIVE EXPERIMENT)

The article deals with the main reactions of students of departments of modern Ukrainian language, French Philology and English Philology of the Institute of philology Kyiv national Taras Shevchenko University for choronyms-concepts Ukraine, France and England. The analysis bases on the most frequent reactions bringing been allocated both general and connotative associations.

Keywords: choronym, concept, reaction, association, associative experiment, konnotation, Ukraine, France, England.